

FINNSAMS höstkonferens i Vitsand 9-11 september 2011

Vitsands socken bildades 1822 som en utbrytning ur Fryksände och innefattade ursprungligen även Lekvattnet. Gensvaret på inbjudan till en konferens i dessa bygder var stort och deltagarlistan upptog allt som allt 60 namn.

Konferensen var förlagd till Gammelbyn i Rattsjöberg, en av Sveriges första stugbyar. Värden Detlef Schultz med personal såg till att vi fick ett vänligt mottagande och god förplägnad. Inledningsvis fanns Hannu Laitinen från Svt: s finskspråkiga redaktion med oss för att spela in material till några inslag i programmet Uutiset.

Fredag 9 september

Den som ville kunde inledningsvis besöka Finnkulturcentrum i Torsby, där Berit Andersson med flera tog emot. Utställningen "Niittaho - den blomstrande svedjeängen" och en stunds botaniserande i hyllorna visade något av de resurser som stället rymmer. Dessutom hade Berit med sig material om finnbebyggelsen när vi under konferensen rörde oss i bygden.

Efter inkvartering och lunch vidtog byavandringen i Rattsjöberg. Bengt Henriksson visade oss den gamla bosättningen Pendik. Vid soldattorpet Bostället som förknippas med knektnamnet Rattfeldt talade Magnus Furst från Skogsstyrelsen om kulturminnen och kulturminnesvård i skogen. Ämnet har sedan länge varit aktuellt i finnmarkskretsar. En del finntorp är klassade som naturreservat eftersom de uppmärksammas innan kulturreservaten introducerades 1999.

Rattsjögården blev nästa anhalt. Knut Olav Risberg berättade om gårdens historik och om bakgrunden till Stiftelsen Rattsjö skogsvårdsfond. I gårdens rökstuga intog vi vårt eftermiddagskaffe och funderade över husets tidigare användning.

Rökstugan vid Rattsjögården

Foto: Jan-Erik Björk

Vi vänder åter mot Rattsjöberg där vi stannade upp vid de gamla bosättningarna Brusén och Hamla. Av namnen Häkkinens källa och Häkkinens magasin förstod vi att traditionen kring den förste bosättarens släktnamn lever kvar än i dag.

Därefter bänkade vi oss för Suzanne Palmquists och Monica Björklunds presentation av det nyss avslutade Interreg-projektet "En levande finnskog – vårt felles ansvar", som även resulterat i en guidebok, *Möten med finnskogar*. Projektets slutrapport och guideboken gav

upphov till en livlig diskussion om dokumentation av skogsfinsk kultur och om presentation av kulturhistoriska besöksmål.

Dagens middag, kolbulle, tillagade vi själva över öppen eld i puben. Robert Börjesson hade eldat i rökbastun nere vid sjön och ett antal deltagare tog vara på möjligheten att bada bastu under kvällen. Dagen avslutades med samvaro i puben.

Lördag 10 september

Inga-Greta Lindblom, Berit Andersson och Niclas Persson var våra guider under lördagens bussresa. På väg mot Mangen åkte vi förbi Kristinefors som var plats för ett järnbruk under en del av under 1800-talet och festplatsen Pusta, känd för den årliga cykelfesten.

I Mangen togs upp de första bosättningarna upp på 1640-talet. De bildade stabila enheter i periferin och bebyggelsen förtätades sedan efterhand inemot bygdens centrum. Enligt husförhörslängderna bevarades finskan under lång tid. Också sedan man slutat tala språket fortsatte man att förstå det. Amerikaemigrationen från trakten inleddes redan på 1860-talet och den blev ganska omfattande; man räknar med att på två emigrerade svenskar gick det fem finnar.

C A Gottlund undvek Mangen eftersom han blev varnad för de "spetsbovar" (skurkar enligt NE) som sades bo där. För oss gick det desto bättre. Vi stannade till vid den gamla skolan, ett av de hus i trakten som nu är fritidshus. Järnbruket i Kristinefors sörjde tidigt för skolundervisning i trakten, bl. a med Lars Nilsson från Ekshärad som skolmästare.

I Mangen finns liksom i Rattsjöberg en grund efter ett torp med namnet Pentik/Pendik, som här är markerat som fornminne. Det har varit bebott av en gren av släkten Oinoinen med anor från Juhola. Nära Pendik ligger Kylla, där Nils Månsson Mandelgren dokumenterade en rökstuga 1869. Rökstugan brann ned på 1880-talet och kvar finns idag en svenskstuga från 1866.

Det högt belägna Noppen uppmärksammades i tv-programmet "Sommar med Ernst" för några år sedan då Ernst Kirchsteiger inredde en av gårdens byggnader. Här träffade vi Artur Svensson, som fått skjuts av Inga-Greta från bostaden i Edlaho upp till sitt barndomshem. Numera håller Nilla Lindholm markerna öppna vid Noppen. Hon ordnar också en del kulturella aktiviteter där. Vi botaniserade i byggnader och bland stenrösen och andra spår av odlarmöda och avnjöt vårt förmiddagskaffe tillsammans med den fantastiska utsikten.

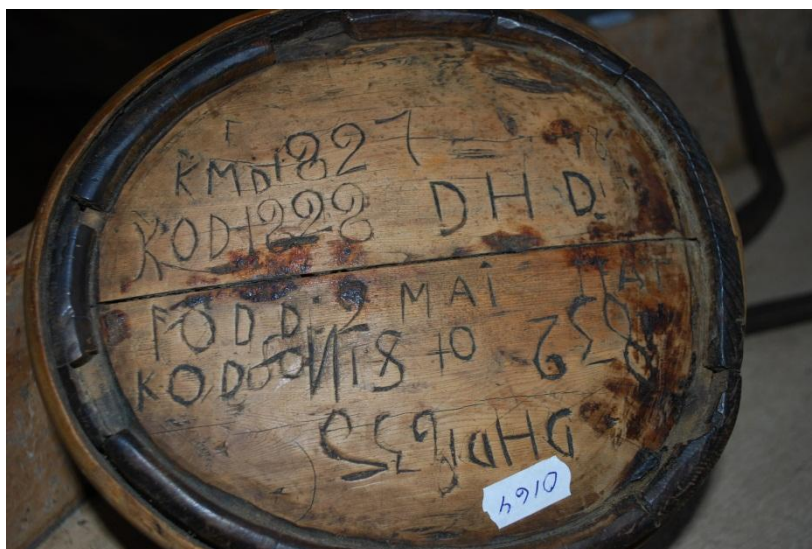
På väg uppför Noppen

Foto: Jan-Erik Björk

Ett par av traktens rökstugor fick stryka på foten i samband med vägbyggen på 1920-talet. I Edlaho stod en stuga som förvärvades till Vitsands hembygdsgård av folkskolläraren Westlind. Rökstugan i Hult och den enorma lönnen invid huset finns bevarade på ett foto. En del av ladugårdsmuren står dock ännu kvar. Stugans patsastock sattes in i rökstugan från Edlaho. Ytterligare en rökstuga, belägen vid Västabäcken, beskrevs i Stockholms Dagblad 1931.

Efter en lunch bestående av motti och fläsk i Rattsjöberg reste vi vidare till Berg i Tjärnberg. Mats Nilsson tog emot oss och berättade om sin gård. Tack vare hans engagerade arbete med markvård kunde vi göra oss en föreställning om livet på gården genom tiderna. Här fanns också en bastu och en smedja som väckte många intresse.

Vid Vitsands hembygdsgård har samarbetet med ortens idrottsförening resulterat i en dansbana med tillhörande scen. En av byggnaderna är rökstugan från Edlaho som kompletterats med patsastocken från stugan i Hult. Samlingarna av olika föremål intresserade förstås och huvudbyggnaden var en fin plats för kaffedrickning så här på en lördagseftermiddag.

*Rymdmått med ristningar,
inkl. födelsedatum*

Foto: Jan-Erik Björk

På väg åter mot Rattsjöberg gjorde vi en avstickare till bastun i Elgsand, vid stranden av Övre Brocken. Vår bussförare vände sitt fordon vid "vägs ände" och därmed visade han än en gång att för den som kan sin sak är det mesta möjligt.

Torsby kommun bjöd på kvällens middag. Kommunstyrelsens ordförande Eva-Lena Gustafsson, liksom nedtecknaren av dessa rader pastor i Svenska Missionskyrkan, hedrade oss med sin närvaro både under middagen och vid eftersitsen i puben.

Söndag 11 september

Så var det då dags att "knyta hop säcken" inför hemresan. Arne Vannevik gav oss ett litterärt svep genom Vitsand. Segerstedt har en hel del att bidra med, liksom Richard Broberg och folkskolläraren Westlind som skildrade 1860-talets nödår. Brobergs material om Vitsand har fått sin prägel av han anlidade mjölnaren Stolpe, en man med god kännedom om redskap och annat, som informant.

För den som ville se mera av Brobergs metodik som mytknäckare rekommenderade Arne Brobergs skrift om Östmarks förste komminister Magnus Frychius. Bokverk som *Sveriges bebyggelse*, *Gods och gårdar* och *Värmlandsgårdar* kan också ha en hel del att ge den intresserade, förutsatt att man beaktar deras begränsningar.

Jan-Erik Björk berättade om Rattsjöberg och Mangen utifrån de historiska källorna. Rattsjöhemmanet och kronoskogen Rattsjöskogen omnämns redan i 1630 års jordeböcker. Något senare brukades Rattsjöhemmanet av Fensbols hemman. Mangen upptogs på 1640-talet av Per/Peder Larsson Lekare på mark som tillhörde bönderna i byn Vadje. Henrik Tomasson Häkkinen tog 1646 upp Rattsjöberg tillsammans med en Porkka (Burk).

Henrik Häkkinen sägs ha varit en svedjebrukare av stora mått. Inmalningslängder och tiondelängder visar också att han skattade för betydligt mera än någon annan. Traditionen om hans kapacitet som odlare tycks alltså ha sin grund i de verkliga förhållandena. Här finns nog också bakgrunden till benämningen Häkkinens magasin för den förrådsbyggnad i Rattsjöberg som knappast fanns på hans tid.

Om Henrik sades också att han hade dräpt "sex och en halv karl", dvs. han påstods ensam ha tagit livet av sex personer medan han vid ett tillfälle skulle ha haft en medbrottsling. Enligt domböckerna hade han dräpt *en* person, huskarlen Nils Simonsson från Rattsjöberg. Efter dråpet flydde Henrik till Norge trots att han beviljats fri lejd till rättegången. Domen gick till hovrätten, Nils änka fick 50 Rdr i förlikning och Henrik avrättades ej.

2 Rdr i arbetet för samhället.
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson, och Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg

Sonens och Mattsson i Rattsjöberg. Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg
 Mattsson i Rattsjöberg och Mattsson i Rattsjöberg, och Mattsson i Rattsjöberg

Utdrag ur Fryksdals härads dombok. Foto: Jan-Erik Björk

Handlingar från en arvsvist i Rattsjöberg där Henrik Häkkinens måg Mats Persson Tarven var inblandad visar för övrigt på goda svenskkunskaper redan vid denna tid.

C A Gottlunds lista över fullmakter upptar de flesta finska släktnamnen i trakten. Gottlund hade för övrigt en tendens att återlämna avskrifter av de dokument han lånat medan han själv behöll originalen, varför originalet till Häkkinens bouppteckning från 1669 numera förvaras i Gottlunds arkiv i Helsingfors.

Susanne Andersson och Lars Findahl rapporterade om projektet finnskogarna.com som arbetar för en kvalitetshöjning och kvalitetssäkring av finnskogsturismen på miljöns,

kvalitetens och kompetensens område. Ett inslag i projektet är grundutbildning i finnskogskunskap med *Skogsfinnarna i Skandinavien* som kursmaterial, ett annat är Finnskogstinget som i år äger rum den 5-6 oktober i Torsby. Susanne och Lars väckte också frågan om hur den digitala karta, som framställts inom ramen för projektet, bäst kan användas när projekttiden gått ut.

Rigmor Mähler lät oss ta del av emigranthistoria med anknytning till Vitsandsbygden och Gunilla Sundblad berättade om hur den gamla sätervägen till Hjällstadssättern iordningstälts genom gott samarbete mellan ideella krafter och andra parter.

Före lunchen avhandlades höstens FINNSAM-möte, som redovisas i separat protokoll. Tyvärr medförde ett ihållande regnväder att eftermiddagens extratur till Björntjärnshöjden och Lillskogshöjden måste ställas in. Efter avslutad måltid bröt vi alla upp från denna alltigenom välordnade och givande konferens.

Väl mött på vårkonferens i Sandviken 2012!

FINNSAM-hälsningar

Eva Jernqvist